

kalendárium

Ragyogás, rendezte: Stanley Kubrick
Stanley Kubrick és Jack Nicholson a forgatáson 1980-ban
© Warner Bros. Entertainment Inc.

STANLEY KUBRICK • **CENTER OF CONTEMPORARY CULTURE, BARCELONA** •

2019. március 31-ig • Stanley Kubrick (1928–1999) kilencven éve született. A 2001: *Úrodüsszeiát* éppen ötven esztendeje mutatták be. Egyetlen Oscar-díját e kultuszfilm vizuális effektjeiért kapta. Életét és életművének háttérét nagyjából ezer négyzetméteren viszi végig a barcelonai kortárs kulturális központ – tizenkét filmhez kapcsolódó anyagokkal, de olyan filmes tervekkel is, amelyeket nem sikerült megvalósítania, egy közülük Napóleon életéről szólt volna. Kubrick személyes hagyatékának dokumentumai 2003-tól hozzáférhetőek. Mindebből kiderül, mennyire maximalista volt, amit megkövetelt kollégáitól is. Minden filmjét alaposan megtervezte, az utómunkálatokat is végigkövette. Kerülte a nyilvános szerepléseket, ritkán adott interjút. Amikor egy riporter megkérdezte tőle, miért tölt olyan sok időt a világítás beállításával, Kubrick annyit válaszolt: nem tudja, mi a sok, mi a kevés, ő pontosan annyit foglalkozik a fényvel, amennyit kell. Egyébként a kiállításon az a különleges és méregdrága Zeiss-optika is látható, amellyel a Barry Lyndon természetesnek ható gyertyafényes jeleneteit forgatta. A tárlat egész pályáját végigköveti – a korai karrierjétől, amikor a *LOOK* magazinak fotózott, és az első rövid dokumentumfilmjeitől az utolsó mozijáig, a *Tágra zárt szemekig*. Felvonultatnak forgatókönyveket, levelezéseket, forgatási fotókat, kamerákat, más filmes eszközöket; legfontosabb filmjeit eredeti jelmezekkel és kellékekkel is illusztrálják. Megtekinthető például a 2001: *Úrodüsszeia* majomöltözéke, a *ragyogás* című filmből az ikerlányok kék ruhája és Jack Torrance (Jack Nickolson) fejszéje.

HELEN LEVITT • **ALBERTINA, BÉCS** • 2019. január 27-ig • New York mindennapi életét fotózta egyedülálló stílusban Helen Levitt (1913–2009). Képeit elsőként a *Fortune* magazin közölte; még csak harmincéves, amikor 1943 tavaszán már önálló kiállítása nyílik a New York-i Modern Művészetek Múzeumában. Évtizedeket töltött a város szegényebb környékein élők körében, például Harlem keleti részén. Az Albertina kiállításának rendezője szerint Levitt fényképeiről szürrealisztikus humorérzék árad, képeinek alakjai pedig valósággal élnek. Másfelől „forradalmi fotós” is volt a színes képeivel. A New York-i metróban 1994-ig tilos volt fényképezni. Ezt a tilalmat hágtá át Stanley Kubrick is: mielőtt filmezni kezdett volna, a földalatti világot fotózta. Ugyanígy volt aztán Helen Levitt, aki a hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján titokban ugyancsak megörökítette a New York-i metró utasait. Utolsó képeit a kilencvenes években készítette. Azt mondta akkor: „Ma üresek az utcák. Mindenki otthon ül a tévé előtt.” Az amerikai fotográfus bécsi retrospektív kiállításán százharminc ikonikus

műve szerepel, közülük jó néhány most látható először. Felvételei egy letűnt korba engednek bepillantást.

KOUDELKA: INVASION 68 & ARCHIVAL FOOTAGE BY JAN NĚMEC • PRÁGAI NEMZETI GALÉRIA • 2019. január 6-ig • Josef Koudelka cseh fotográfust világhírűvé tették az 1968-as prágai bevonulásról készített képei. Bár kezdetben nem tudták, ki fogta kezében a kamerát. Koudelka eredetileg repüléstechnikai mérnöknek tanult. De jobban szeretett fotózni. Áttörést hoztak számára a '68-as szovjet megszállást megörökítő képei, amelyeket titokban küldtek el a Magnum fotóügynökségnek. A felvételek alá azt írták: „ismeretlen fotós”. Így akarták megvédeni Koudelkát és családját egy esetleges megtorlástól. A fotós aztán nagyon gyorsan – kihasználva egy nyugati utazást – úgy döntött, disszidál. 1970-től Londonban élt, menedékjogot kapott, '71-től a Magnum tagjaként dolgozott. Majd 1980-ban Franciaországba költözött, néhány évvel később francia állampolgár lett. 1984-ben vállalta a világ előtt, hogy ő a '68-as „ismeretlen fotós”. Ezek a képek 1990-ben jelentek meg először hazájában. Az 1968 augusztusának drámai napjaiban elkapott pillanatai a szabadságküzdelem jelképévé váltak. Ezt tükrözi vissza a mostani prágai tárlat, amelyen Koudelka kortársának, Jan Němec cseh filmrendezőnek (ő is disszidált 1968 után, két éve halt meg) felvételei is láthatók a prágai invázióról – annak ötvenedik évfordulójához kapcsolódva.

ÓCEÁNIA • ROYAL ACADEMY OF ARTS, LONDON • december 10-ig • A Csendes-óceán szigetvilágának művészetét mutatja be az Óceánia kiállítás, amely az elmúlt ötszáz évből kivételes műveket, kétszáz tárgyat vonultat fel különféle közgyűjteményekből. Soha nem volt még ilyen monstre óceániai kulturális kollekción együtt. Kettős jubileuma is van az eseménynek: kétszázötven éves a Royal Academy of Arts, és pontosan ennyi esztendeje hajózott Cook kapitány – negyvenévesen – egy expedícióval a déli kontinens felé, s fedezte fel Új-Zéland kettős szigetét, majd Ausztrália csaknem kétezer kilométeres keleti partvonalát, beleértve a York-fokot is, amelyet ő nevezett el így. Ez volt az első csendes-óceáni utazása, amelyet több is követett: Cook kapitány megalapozta a térség földrajzáról, néprajzáról, természetrajzáról szerzett modern ismereteinket. (Máskülönben eredetileg Tahitira küldte James Cookot a Brit Akadémia a Vénusz átvonulásának, vagyis a napfogyatkozásnak a megfigyelésére.) A kiállítás szervezői azt vallják: Óceánia káprázatos és változatos művészetét ünnepelhetjük Londonban. Minden csendes-óceáni szigetnek más-más stílusa volt. Például Melanézia műkinccseire, díszítőművészetére a maláj és új-guineai hatás jellemző: az alkotásokat élők és holtak szoros együttélése ihlette. A Sepik völgyében olyan plasztikai és festészeti alkotások jöttek létre, amelyek később a szürrealistákra hatottak. Népszerű ősi figura volt itt az „Uli”, a nagy fejű, kis testű, apró lábú alak. A látványos kiállítás, a különleges dísz tárgyak kagylóból, kerámiából, zöld kövekből – utóbbi maori nyelven pounamu; a féldrágakövekből a törzsfőnökök kaptak ékszereket – feltárja Óceánia társadalmi és művészi hagyományait, azt az eredeti, nyers

Részlet az Óceánia kiállításból
David Perry © Royal Academy of Arts

és erőteljes művészetet, amelyre idővel az európai művészet is rezonált. Nemcsak néprajzi gyűjteményekből áll a tárlat, hanem felsorakoztat kortárs műveket is. Az *Óceánia* kiállítással a Royal Academy of Arts folytatja a világ kultúráit bemutató sorozatát.

CLAUDE MONET • ALBERTINA, BÉCS • 2019. január 6-ig • Húsz éve nem volt ilyen átfogó Monet-kiállítás Bécsben – így vezetik fel az eseményt a bécsi Albertinában. Kétségtelen: a kiállítás Claude Monet (1840–1926) első preimpresszionista képeitől ível az utolsó munkáiig, amelyeket a Párizstól hetven kilométerre, egy kis faluban, Givernyben lévő kertjében festett. (Monet több mint negyven éven át élt itt, a kert komoly inspiráció volt számára.) Külön kertésze volt a tavirózsák és más tavi növények gondozására. Monet a „fények festője”, aki festett a tengernél, a Szajna partján, a normandiai szikláknál – az állandóan változó természetet követve. Az Albertina kiállítása a színeket, a vizeket, a tükröződéseket, a giverny-i kert növényeinek világát mutatja be. Egyébként Monet híres kertjét – amelyet saját maga a „legszebb mesterművének” tekintett – néhány évvel ezelőtt egy brit főkertész rekonstruálta Monet képei alapján. Ahogyan ő fogalmazott: megpróbálta visszanyerni a színek szimfóniáját a kakovónia helyett. Az Albertina kiállításának rendezői is erre a szimfóniára törekedtek – sikerrel. A retrospektív kiállítás száz festményét több mint negyven helyről, múzeumokból és magángyűjteményekből kölcsönözték az egész világból.

POLLOCK ÉS A NEW YORK-I ISKOLA • VITTORIANO MUSEUM, RÓMA • 2019. február 24-ig • Az absztrakt expresszionizmusként, gesztusfestészetként vagy épp New York-i iskolaként emlegetett festészeti irányzat már-már mitikus alakját, Jackson Pollockot 1927-ben kizárták a Los Angeles-i Manual Art Schoolból mint felforgató szellemet. New Yorkba utazott, Thomas Hart Benton műtermében tanult. De sokkal inkább hatott rá az amerikai indiánok művészete, valamint a mexikói freskófestők. Az absztrakció és a bensőségesség érdekelte. A negyvenes évek második felében születtek meg az első „csurgatásos festményei” („drip painting”). A vásznat a földre terítette, és botokkal vagy közvetlenül a dobozból csöpögtette, folytatta rá a híg festéket, amelyet összekevert homokkal, üvegtörmelékkel és más, a hagyományos festészettől idegen anyagokkal. A mostani római kiállításra Pollock művei mellett érkeztek a New York-i Iskolából Mark Rothko, Willem de Kooning, Franz Kline és mások munkái is. Az új művészeti stílus első képviselőinek annak idején Peggy Guggenheim volt a mentora. Willem de Kooningot pedig Clement Greenberg, a kor legbefolyásosabb kritikusa „tökéletesen absztrakt festőnek” nevezte. Elmélete szerint az absztrakt festészet „tisztá festészet, mindentől mentes, például a narratívától vagy a figurativitástól is”.

A 3D-S AVANTGÁRD – GONCSAROVA ÉS MALEVICS • TRETYAKOV GALÉRIA, MOSZKVA • december 30-ig • Egészen különleges kiállítást, pontosabban high-tech művészeti eseményt rendezett a moszkvai Tretyakov Galéria Goncsarovának és Malevicsnek.

Natalia Goncsarova tudatosan dolgozott egyszerre több stílusban. „Azt állítom, hogy bármely tárgyhoz kifejezési formák végtelen sokasága kapcsolható, s mindegyik lehet egyaránt gyönyörű, függetlenül attól, milyen elmélethez kötődik” – írta. A moszkvai galériában most beléphetünk az alkotóműhelyébe, miként Malevicsébe is. 3D-technikával „megelevenedik” a környezetük, az a kreatív folyamat, ahogyan alkották a mesterműveiket. Úgy hirdeti a galéria: ez a világ első „virtuális valóság” kiállítása három dimenzióban az avantgárdról. A csúcstechnológiás utazás közben a látogatók újrifesthetik Goncsarova és Malevics műveit. Úgy-hogy ez egyben egy háromdimenziós mesterkurzus is.

HILMA AF KLINT • GUGGENHEIM MŰZEUM, NEW YORK • 2019. január 27-ig •

A Guggenheim legnagyobb őszi-téli kiállítása Hilma af Klint svéd művész munkáit mutatja be: az Egyesült Államokban ez az első jelentős tárlat Klint alkotásaiból. Elemzők szerint a svéd misztikus és festőművész versenybe szállhat az első absztrakt festmény szerzőségéért, akár Kandinszkij vagy František Kupka mellett. A legelső sajátos absztrakt szimbolikus festményei 1906-ban készültek. De nagyon sokáig kortársai árnyékában maradt. Ugyanakkor életműve tükrözi a korszak spirituális útkeresését is. Tizenhét éves korától részt vett spiritiszta összejöveteleken. Azt vallotta: amikor fest, „egy magasabb, a létet a szellem által létrejött egységben látó tudatosság médiuma”. 1896-ban négy festőnővel megalakította „Az Ötök” csoportját: műtermi és otthoni szeánszain Klint lett a kizárólagos médium. A New York-i kiállítás tisztázza is szeretné a kérdést Hilma af Klint művészete kapcsán: milyen szerepet játszottak az absztrakt művészet születésében a spiritizmus, a teozófia vagy más okkultista irányzatok. Az 1944-ben elhunyt festő végrendeletében képeinek több mint ezerdarabos és csak nagyon kevesek által ismert gyűjteményét húsz évre „titkosította”, azaz elzárta a világtól. Talán értőbb befogadókra várt.

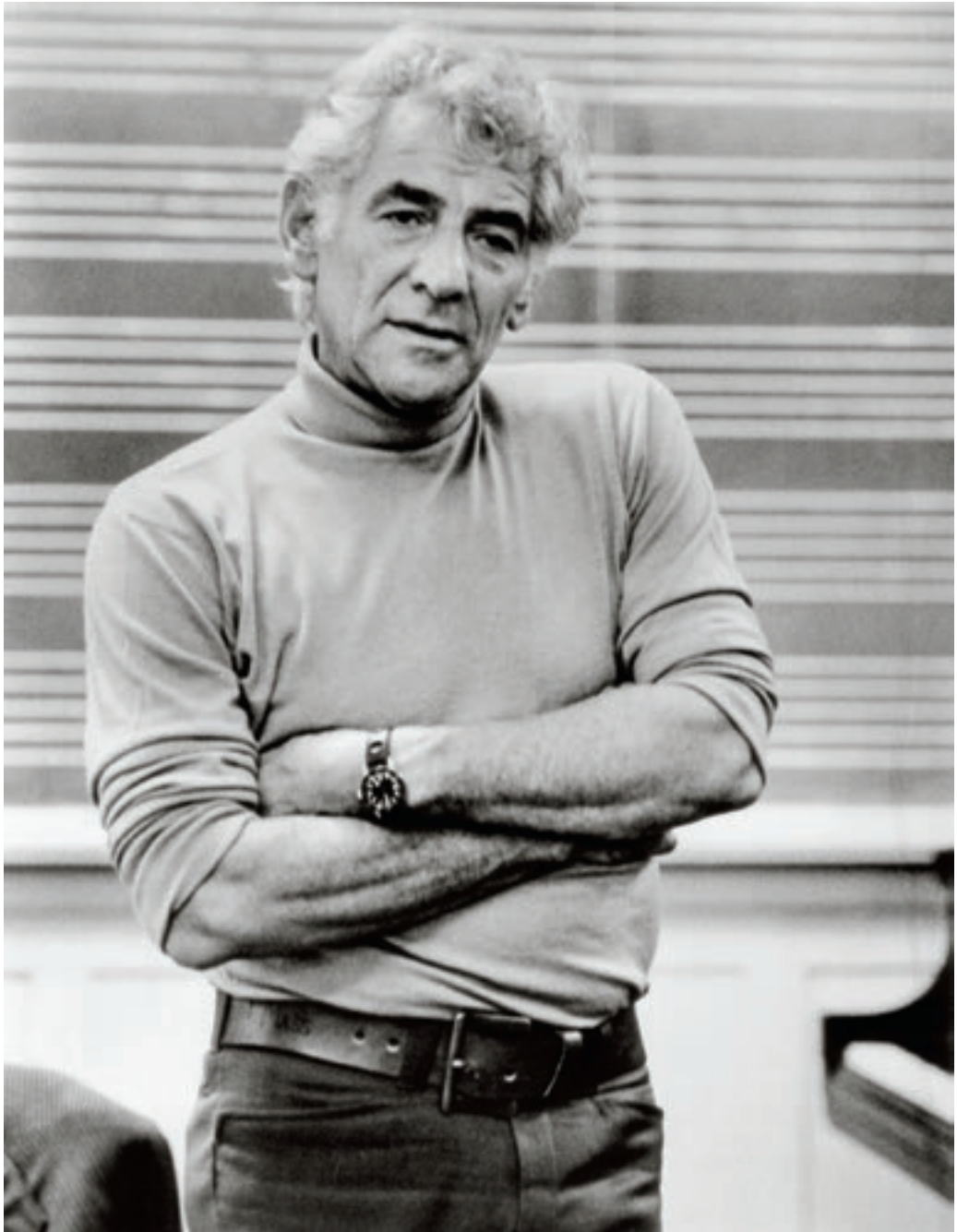
REJTETT TÖRTÉNETEK - AZ ÉLETREFORM-MOZGALMAK ÉS A MŰVÉSZETEK •

MŰCSARNOK • 2019. január 20-ig • Hamvas Béla, a magyar életreform-mozgalom egyik ikonikus alakja írja, hogy válságba jutott az emberi világ, és „a válság végül is nem egyéb, mint az a világmegrendülés, amely az embert végső határhelyzetének felismerésére kényszeríti. A válságban levő világ számára az ember örök és eredendő »emberi« szituációja nyilatkozik meg. (...) A humánus világa mindig is ebben a helyzetben volt. Mindig válság volt, csak az emberiség elrejtőzött előle, és nem vett róla tudomást. Ma ezt a helyzetet csak felismerjük.” A Műcsarnok kiállítása a 19. század utolsó harmadától világszerte kibontakozó, a közép-európai országokban is virágzó életreform-mozgalmat mutatja be, illetve annak hatását a korabeli művészetekre. Az „életreform” (Lebensreform, life-style reform) a „fin de siècle” időszakában a modernizáció-, civilizációkritikai mozgalmak összefoglaló elnevezése. E mozgalmak programjain és stílusjegyein fölismerhetők a kor sajátosságai, például: lázadás a városiasodás, a racionalizmus, az iparosodás ellen; az individualizmus és az egyén kiteljesedésének igénye.

Az elégedetlenségre adott jellegzetes válasz a kivonulás a társadalomból, a természethez való visszatérés, a spiritualitás, illetve a közösségi együttélés új módjainak keresése s az eszményihez jobban közelítő életgyakorlat megalapozása. A Monarchia nagyvárosaiban – Bécsben és Budapesten is – fiatal írók, képzőművészek, zeneszerzők, filozófusok, természet- és társadalomtudósok gyakran maguk is követői a kor divatos önreformtörekvéseinek. A műcsarnokbeli kiállítás bemutatja a kor alkotóművészeinek az életreform-mozgalmakhoz fűződő „rejtett”, eddig részben feltáratlan kapcsolatát is.

DOROTHEA LANGE: POLITICS OF SEEING • **JEU DE PAUME, PÁRIZS** • 2019. január 27-ig • A világhírű Dorothea Lange (1895–1966) amerikai fotográfus nagyszabású művei közül néhány most először látható Franciaországban. A kiállítás Lange művészetének rendkívüli érzelmi erejére összpontosít. Fényképei hatással voltak a dokumentumfotózás fejlődésére is. A harmincas évektől leginkább szociális témákat jelenített meg. Miután első házassága kudarcba fulladt, 1935-ben férjhez ment Paul Schuster Taylor szociológushoz, aki elhívta az Áttelepítési Hivatalhoz (1937-től Farm Security Administration, FSA) dolgozni. Lange a gazdasági világválság után éveken át dokumentálta az amerikai vidék életét, az otthonukat elhagyni kényszerülő, vándorló nincstelenek tragédiáját. Egyik legismertebb fotója az 1936-ban készített *Hajléktalan anya (Vándorló anya)* című kép, amely Kaliforniában készült. Lange Pearl Harborban is fotózott 1941-ben, a háború kitörésekor. Ezek a művei is megtekinthetők a párizsi kiállításon.

A ZENE, AMI ÁTÖLEL – LEONARD BERNSTEIN 100 • **HAUS DER MUSIK, BÉCS** • 2019. április 22-ig • Az egész világon ünneplik Leonard Bernsteint születésének századik évfordulója alkalmából. 1918. augusztus 25-én született Massachusettsben. Életét – és a világot is – az változtatta meg, amikor tízéves korában egy zongorát kapott a nagynénjétől. Huszonöt esztendősen már a New York-i Filharmonikusokat vezényelte. Zeneszenvedélyével, munkásságával, amely generációk számára meghatározó élmény, azt is képviselte: a zene a legjobbra ösztönzi az emberi szellemet. Pontosan erre hangszerelte kamarakiállítását a bécsi Haus der Musik, ami tényleg kamaratárlat ugyan, viszont világszenzációt is bemutat. Ha úgy tetszik: világpremiert. Egy eddig soha nem látott dokumentumfilmet Bernsteinről, aki 1985-ben „Richard Wagner-hangverseny” adott (*A Nibelung gyűrűjéből*) a Bécsi Operaházban, ahol a Bécsi Filharmonikusokat vezényelte (majdnem kétszázszor dirigálta őket). Ennek apropóján készült róla egy rövidfilm, amelyet 1985. május 25-én forgatott Horant H. Hohlfeld. A helyszín a Berggasse 19. volt. Híres ház. Itt lakott egykor Sigmund Freud. Bernstein Freud szobájában voltaképpen harmincperces monológban beszél ambivalens viszonyáról Wagnerrel, s azt kéri Freudtól, segítsen neki megérteni, ki is az a Wagner. Azt mondja: „Vannak olyan pillanatok, amikor hallom magam, hogy azt mondom: »Richard Wagner, gyűlöllek, de hát tényleg állva gyűlöllek!« Segítene nekem megérteni ezt, Freud doktor?”

Leonard Bernstein
Paul de Hueck © Leonard Bernstein Office

